

S. MISIRXANOVA

*Bakı Dövlət Universiteti**Fəlsəfə tarixi və mədəniyyətşünaslıq kafedrası, 0,5 şt. müəllim**e-mail: TarixVəOnunProblemləri@gmail.com*

SIYASI FƏLSƏFƏ VƏ ONUN MÜASİR CƏMIYYƏTDƏ ANLAŞILMASI

Açar sözlər: siyasi fəlsəfə siyasi dəyərlər, siyasi analiz, dövlət, vətəndaş cəmiyyəti, siyasi şüur, digər problemlər

Ключевые слова: политическая философия, политические ценности, политический анализ, государство, гражданское общество, политическое сознание, другие проблемы.

Key words: political philosophy, political values, political analyses, state, civil society, political consciousness, other problems.

Siyasi fəlsəfə - Fəlsəfə və siyasi elmin qovşağında yerləşən, siyasətə, siyasi dəyərlərə, siyasi gerçəkliyin mahiyyətinə və siyasi analizin ilkin intellektual şərtlərinə dair fikirləri öyrənən elm sahəsidir.

Siyasi fəlsəfənin tədqiq etdiyi mövzulara siyasət, azadlıq, ədalət, mülkiyyət, hüquqlar, qanunlar və səlahiyyət sahibləri tərəfindən hüquqi bazanın gücləndirilməsi aiddir: onlar nədir, onlara nəyə görə (bəzən ümumiyyətlə) ehtiyac var, siyasi gücü legitim edən nədir və o hansı hüquqlar və azadlıqları qoruyur və niyə, bu hansı formada olmalıdır və niyə, qanunla nədir, əgər varsa, vətəndaşların legitim hökumət qarşısında öhdəlikləri nədir və əgər mümkünsə, bu öhdəliklərdən nə zaman imtina etmək olar. Sadəcə dillə desək, "siyasi fəlsəfə" termini dedikdə fəlsəfənin texniki fənlərinə aid olması hökmən olmayan, siyasət haqqında ümumi baxışlara və ya spesifik etikaya, siyasi inanca və ya yanaşmaya istinad edilir. ^[1]

Başqa sözlə, siyasi fəlsəfə siyasi hadisələrin və proseslərin mahiyyətini, onların qarşılıqlı təsirini araşdırır. Onun predmetinə siyasət ilə hakimiyyətin qarşılıqlı əlaqələri, onun maddi və ideal formaları - dövlət, vətəndaş cəmiyyəti, siyasi şüur və digər problemlər daxildir.

Dövlət - siyasi quruluş olub, müəyyən sərhədlər daxilində yaşayan xalqın xüsusi sistemlə idarə olunmasını təsvir edir. Dövlət çox vaxt cəmiyyətlə səciyyələndirilir. Yer kürəsi Antraktidanı çıxmaq şərti ilə iki yüzə yaxın dövlət arasında bölünmüşdür.

Dövlət siyasi birlik olmaq etibarını ilə müəyyən struktura malik olan, siyasi hakimiyyətin müəyyən təşkili ilə səciyyələnən və müəyyən ərazidə sosial proseslərin tənzimlənməsini təmin edən xüsusi təsisatdır. Dövlət xüsusi siyasi təsisat olmaqla cəmiyyətin siyasi sisteminin özünü təşkil edir.

Müasir elmlərdə dövlət anlayışının tədqiqinə əsasən 3 yanaşma tərzini fərqləndirmək olar:

1. Siyasi-fəlsəfi və siyasi-elmi yanaşma. Antik dövrlərdən başlayan belə yanaşma tərzini bu gün də qalmaqdadır. Burada dövlət cəmiyyətin "ümumi işlərini" həll edən, hakimiyyət və xalq (cəmiyyət) arasındakı münasibətləri nizama salan, habelə cəmiyyətin və fərdlərin siyasi həyatını təmin edən vasitə kimi nəzərdən keçirilir.

2. Sınıf yanaşma. Burada dövlət bir sinfin başqa sinfi əzmək, istismar etmək, iqtisadi cəhətdən hakim olan sinfin siyasi hakimiyyətini təmin etmək aləti kimi müəyyən edilir.

3. Hüquqi və təşkilati-struktur yanaşma. Burada dövlət cəmiyyət həyatını, habelə ictimai-siyasi münasibətlər sistemində dövlətin özünün və onun strukturlarının fəaliyyətini təşkil edən normaların yaradıcısı, mənbəyi nəzərdən keçirilir. Dövlətin mahiyyətini izah edən nəzəriyyənin tərəfdarları iddia edirlər ki, dövlət ailənin böyüməsi nəticəsində yaranmışdır. Guya əvvəlcə ailə mövcud olmuş, sonra o böyüyərək qəbiləyə, qəbilə isə tayfaya çevrilmişdir. Tayfa isə böyüyərək dövlət meydana gəlmişdir. Onların fikrincə dövlət hakimiyyəti ata hökumranlığının öz şəklini dəyişməsindən başqa bir şey deyildir. Ata ailə üzvlərinin hər birinə eyni qayğı və eyni münasibət bəslədiyi kimi dövlət də cəmiyyətdəki bütün siniflərə eyni qayğı bəsləyir.

Aristotelin, dövlət quruculuğu ilə bağlı olan maraqlı konfliktoloji ideyaları var. O, hesab edirdi ki, dövlət - insanları bərabərən bir alətdir. Dövlətdən kənarında insan təvazökar və təhlükəlidir.

Vətəndaş cəmiyyəti - cəmiyyətin inkişafının müəyyən pilləsində formalaşan insanların birliyi olub özündə bu cəmiyyətin siyasi, sosial iqtisadi, mədəni sferalarında könüllü yaranan qeyri-dövlət strukturlarını birləşdirir. Vətəndaş cəmiyyəti qeyri-dövlət iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni-mənəvi, dini-əxlaqi, ailəvi, milli və b. münasibətlərin məcmusu olub azad vətəndaşların və könüllü formalaşmış təşkilat və assosiasiyaların dövlət-hakimiyyət orqanları tərəfindən onların fəaliyyətlərinə birbaşa müdaxilələri və özbaşına reqlamentləşdirmələri qanunla məhdudlaşdıran özünümüdafiə sferasıdır.

Elmi ədəbiyyatda "vətəndaş cəmiyyəti" anlayışı öz xüsusi məzmununu müəyyən edib və müasir şərhində cəmiyyətin tipini (vəziyyətini, xarakterini), onun sosial-iqtisadi, siyasi və hüquqi təbiətini, inkişaf və yetkinlik səviyyəsini ifadə edir. Başqa sözlə bu anlayış altında tarixi təcrübə ilə əldə edilmiş, müəyyən meyarlara cavab verən cəmiyyət başa düşülür. Bu, sosial cəmiyyətin inkişafında daha yüksək pillədir. Bu fenomenin mahiyyəti çoxtərəfli, müxtəlif mənalıdır və alimlər tərəfindən müxtəlif cür şərh edilir. Lakin bir şey aydındır ki, vətəndaşlardan ibarət hər cəmiyyət vətəndaş cəmiyyəti deyil.

Vətəndaş cəmiyyəti haqqında təsəvvürlər uzun tarixi təkamül yolu keçmişdir. Onun əlamətləri haqqında ilkin fikirləri Platonun, Aristotelin, Sisonun və digər yunan-roma mütəfəkkirlərinin əsərlərində görmək olar. Bu ideyaların inkişafı intibah dövründə də davam etmiş və H.Qrotsinin, T.Hobbun, C.Lokkun, Ş.Monteskyenin əsərlərində öz əksini tapmışdır.

Lakin "vətəndaş cəmiyyəti" termini yalnız 18-ci əsrdən indiki mənada istifadə edilməyə başladı. Buna baxmayaraq sonralar da cəmiyyətlə dövlət arasında prinsipial fərqlər göstərilmirdi. Onları ayırmaq elə də asan deyildi. Çünki dövlət cəmiyyətin təşkilat formasıdır. Amma bu o demək deyil ki, cəmiyyət və dövlət strukturları və mexanizmləri bütövlükdə və bütün hallarda üst-üstə düşürdü. Yeni dövr mütəfəkkirləri "şəxsiyyət" anlayışını yaratmaqla yanaşı şəxsiyyətlə cəmiyyət arasında qəti ziddiyyət olduğunu da dərk edirdilər. Antik və orta əsrlər ideyası olan "şəxsi və ictimai"-nin eyniliyi fikri inkar edilir və dövlətə münasibətdə cəmiyyətin birinciliyi qəbul edilirdi. Artıq V.Humbolt, İ.Kant, G.Hegel, Karl Marks, M.Veber və b. mütəfəkkirlər bu təzahürləri hədudlaşdırırdılar, lakin bu barədə dəqiq nəzəriyyələr yox idi. Filosoflara müəyyən qədər vaxt lazım idi ki, dövlətlə cəmiyyət arasındakı fərqləri görsünlər və anlasınlar ki, onlardan biri digərini tamamlayır.

Onu qeyd etmək lazımdır ki, vətəndaş cəmiyyəti burjua dövrünün məhsulu olub insanların təhkimçilikdən azad edilməsi, onların dövlətin təəbəsindən şəxsi ləyaqət hissələrinə malik olan təsərrüfat və siyasi məsuliyyət götürməyə hazır vətəndaş-mülkiyyətçilərə çevrilməsinin nəticəsi kimi başlıca olaraq aşağıdan formalaşır. Vətəndaş cəmiyyəti adı altında

münasibətlərin - başlıca olaraq əmlak, bazar, ailə, əxlaqi münasibətlərin xüsusi sferasını anlamağa başladılar ki, bunlar məlum dərəcədə dövlətdən ayrı, müstəqil olsunlar. Burada söhbət hakimiyyətin şəxsiyyətin "vətəndaş işinə", insanların şəxsi həyatına qarışmamasından gedirdi.

Vətəndaş cəmiyyəti dedikdə azad sahibkarlıq, təşəbbüskarlıq mühiti başa düşülür. Vətəndaş cəmiyyətində dövlət strukturlarından fərqli olaraq vertikal (təbəçilik) əlaqələr yox, horizontal əlaqələr üstünlük təşkil edir. Horizontal əlaqələr - hüquqca azad və bərabərhüquqlu fərdlərin rəqabət və əməkdaşlıq münasibətləridir. Vətəndaş cəmiyyəti sırf bazar münasibətlərinin və rəsmi hakimiyyətlə eyniləşdirilməyən digər fəaliyyət formalarının sinonimi kimi dərk olunur. Vətəndaş cəmiyyəti o, insanların demokratik cəmiyyətidir ki, orada insanlar nəyəsə malik olsunlar. Məsələn, istehsal vasitələrinə, pul kapitalına, aksiyalara, insanlara gərəkli olan informasiyaya, intellektə və nəhayət işçi qüvvəsinə.

Beləliklə, vətəndaş cəmiyyəti məsələsi insan cəmiyyətinin daha şüurlu və məqsədəuyğun quruluşu kimi qaldırılmışdır. Burada söhbət sivilizasiyanın inkişafının yeni mərhələsindən gedirdi. Bu məsələ barədə təklif edilən bütün model və konsepsiyalarda başlıca və ümumi müddəa - mülkiyyətin mövcudluğu və dövlətin yeganə "təşkilatçı və koordinator" rolundan imtina etməsidir.

Vətəndaş cəmiyyətinin struktur elementləri aşağıdakılardır:

1. şəxsiyyət;
2. ailə;
3. məktəb;
4. məscid (kilsə, sinaqoq, və s.);
5. sahibkarlıq və təşəbbüskarlıq;
6. sosial qruplar, siniflər;
7. vətəndaşların şəxsi həyatları və onların təminatı;
8. demokratik institutlar;
9. ictimai birliklər, siyasi partiyalar və hərəkatlar;
10. müstəqil məhkəmələr;
11. təhsil sistemi;
12. müstəqil KİV-lər;
13. qeyri-dövlət sosial-iqtisadi əlaqələr.

Vətəndaş cəmiyyətinin ən başlıca elementi olan mülkiyyət şəxsiyyətin və bütün cəmiyyətin azadlığının ilkin şərti kimi çıxış edir. Mülkiyyətə hörmət olmayan yerdə şəxsiyyətə də hörmət yoxdur.

Siyasi şüur-a gəlincə isə o böyük sosial qrupların əsas mənafeələrini, onların bir-birinə və cəmiyyətin siyasi təsisatlarına münasibətlərini əks etdirən hisslərin, sabit əhval-ruhiyyə tərzlərinin, ənənələrin, ideyaların və bütöv nəzəri sistemlərin məcmusudur.

ƏDƏBİYYAT

1. Ramiz Mehdiyev. Azərbaycanın inkişaf dialektikası - Bakı, 2000.
2. Ramiz Mehdiyev. XXI əsrdə milli dövlətçilik - Bakı, 2003.
3. Ramiz Mehdiyev. Yeni siyasət: inkişafa doğru - Bakı, 2008.
4. Rəbiyyə Aslanova. XXI əsr: Yeni mədəniyyət məkanına inteqrasiya - Bakı, 2007.
5. Vəsilə Hacıyeva. Siyasi orqanizm: elementlər, əlaqələr, proseslər- Bakı, 2008.

6. Борис Капустин. Критика политической философии — Москва, 2010.
7. Роберт Нозик. Анархия, государство и утопия — Москва, 2008.
8. Кимлика Уилл. Современная политическая философия: введение - Москва, 2010.

С.З.МИСИРХАНОВА

*Бакинский Государственный Университет,
кафедра история философии и культурологии,
0,5 шт. преподаватель*

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ И ЕЕ ПОНИМАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Политическая философия — это наука, расположенная на стыке философии и политики, изучающая идеи, относящиеся к политике, политическим ценностям, сущности политической действительности и интеллектуальным предпосылкам политического анализа.

Политическая философия — область знаний, которая исследует природу политических явлений, событий и их взаимовлияние. Предметом данной науки является взаимоотношения политики и власти, их материальные и идеалистические формы - государство, гражданское общество, политическое сознание и другие проблемы.

S.Z. MISIRXANOVA

*Baku State University
Partner Department of History of Philosophy and
Cultural Studies, 0.5 pc. teacher*

POLITICAL PHILOSOPHY AND ITS UNDERSTANDING IN CONTEMPORARY SOCIETY

Political philosophy is a science learning thinkings about policy, political values, esgence of political analyses and first intellectual conditions.

Political philosophy investigates essence of political events and processes and their mutual influence. Mutual connection of policy and government, its material and ideal forms like state, civil society, political consciousness and other problems are its objects.

Rəyçilər: f.e.d. R.Aslanova, t.e.d. İ.Məmmədov

BDU-nun Fəlsəfə tarixi və mədəniyyətşünaslıq kafedrasının 08.05.2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №7).